Στήν ὑπόθεση 12/81,

πού ἔχει ὡς ἀντικείμενο αἴτηση τοῦ House of Lords τῆς Μεγάλης Βρετανίας πρός τό Δικαστήριο, κατ' ἐφαρμογή τοῦ ἄρθρου 177 τῆς συνθήκης ΕΟΚ, μέ τήν ὁποία ζητεῖται, στό πλαίσιο τῆς διαφορᾶς πού ἐκκρεμεῖ ἐνώπιον τοῦ αἰτοῦντος δικαστηρίου μεταξύ

EILEEN GARLAND

καί

BRITISH RAIL ENGINEERING LIMITED,

ἡ ἔκδοση προδικαστικῆς ἀποφάσεως ὡς πρός τήν ἑρμηνεία τῶν κανόνων τῆς συνθήκης ΕΟΚ περί τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσότητος τῶν ἀμοιβῶν μεταξύ ἐργαζομένων ἀνδρῶν καί γυναικῶν, σέ σχέση μέ τίς διαφορετικές διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες πού παρέχονται σέ ἄρρενες καί θήλεις μισθωτούς, ἀφοῦ συνταξιοδοτηθοῦν,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

συγκείμενο ἀπό τούς G. Bosco, πρόεδρο τοῦ πρώτου τμήματος, προεδρεύοντος, A. Touffait καί O. Due, προέδρους τμήματος, P. Pescatore, Mackenzie Stuart, A. O'Keeffe, T. Koopmans, A. Χλωρό καί F. Grévisse, δικαστές,

γενικός εἰσαγγελεύς: P. VerLoren van Themaat
γραμματεύς: A. Van Houtte

ἐκδίδει τήν ἀκόλουθη

ΑΠΟΦΑΣΗ

Περιστατικά

I — Πραγματικά περιστατικά καί διαδικασία

Ἡ Garland, ἀναιρεσείουσα στήν κυρία δίκη, εἶναι παντρεμένη καί ἐργάζεται στήν ἑταιρία «British Rail Engineering Limited» (ἐφ' ἑξῆς BREL). Ἡ BREL εἶναι κατά 100 % θυγατρική τοῦ δημοσίου ὀργανισμοῦ «British Railways Board», στόν ὁποῖο ἔχει μέ νόμο ἀνατεθεῖ ἡ παροχή ὑπηρεσιῶν σιδηροδρόμων στήν Μεγάλη Βρετανία.

Κατά τήν διάρκεια τῆς ἀπασχολήσεώς τους, ὅλοι οἱ ὑπάλληλοι τῆς BREL ἀπολαύουν «ἀξιολόγων διευκολύνσεων στίς συγκοινωνίες», οἱ ὁποῖες παρέχονται ἐπίσης στόν σύζυγο καί στά συντηρούμενα τέκνα.

Ὅταν οἱ πρώην ὑπάλληλοι — ἄνδρες καί γυναῖκες — συνταξιοδοτηθοῦν, συνεχίζουν νά ἀπολαύουν τῶν διευκολύνσεων στίς συγκοινωνίες, οἱ ὁποῖες ὅμως εἶναι μειωμένες σέ σχέση μέ ἐκεῖνες πού ἀπολαύουν κατά τήν διάρκεια τῆς ἀπασχολήσεώς τους. Ἐν τούτοις, καίτοι ἐξακολουθεῖ ἡ παροχή διευκολύνσεων στούς ἄνδρες ὑπαλλήλους, καθώς καί στήν σύζυγο καί τά συντηρούμενα τέκνα τους, οἱ γυναῖκες ὑπάλληλοι δέν ἀπολαύουν πλέον τῶν ἐν λόγω διευκολύνσεων πού εἶχαν παραχωρηθεῖ στήν οἰκογένειά τους.

Κατά τό House of Lords, «οἱ πρώην ὑπάλληλοι τῆς BREL δέν ἀπολαύουν τῶν ἐν λόγω διευκολύνσεων ἐκ συμβάσεως, ἀλλά ἔχουν θεμιτή προσδοκία ὅτι θά τύχουν αὐτῶν μετά τήν συνταξιοδότηση, θά ἦταν δέ δύσκολο στήν πράξη γιά τήν BREL νά τίς ἀνακαλέσει μονομερῶς, χωρίς τήν συναίνεση τῶν συνδικάτων, στά ὁποῖα εἶναι μέλη οἱ ὑπάλληλοί της».

Στίς 25 Νοεμβρίου 1976, ἡ Garland προσέφυγε στό «Industrial Tribunal», λόγω τοῦ ὅτι ἡ BREL προέβαινε σέ διάκριση εἰς βάρος της, ἀντιθέτως πρός τίς διατάξεις τοῦ Sex Discrimination Act τοῦ 1975. Δεδομένου ὅτι τό ἐν λόγω δικαστήριο ἀπέρριψε τά αἰτήματα τῆς Garland, αὐτή ἤσκησε ἔφεση ἐνώπιον τοῦ Employment Appeal Tribunal, τό ὁποῖο μέ ἀπόφαση τῆς 11ης Νοεμβρίου 1977 μετερρύθμισε τήν πρώτη ἀπόφαση. Κατόπιν νέας ἐφέσεως, τό Court of Appeal μέ ἀπόφαση τῆς 4ης Ἀπριλίου 1979, ἐπεκύρωσε τήν προηγουμένη ἀπόφαση.

Ἐνώπιον τῶν τριῶν αὐτῶν δικαστηρίων ἔγινε ἐπίκληση μόνο τῶν διατάξεων τοῦ Sex Discrimination Act, ἡ δέ συζήτηση περιεστράφη, ἰδίως, στήν ἑρμηνεία τοῦ ἄρθρου 6 παράγραφος 4, τό ὁποῖο ἐξαιρεῖ ἀπό τόν νόμο «τίς διατάξεις πού ἔχουν σχέση μέ τόν θάνατο ἤ τήν ἔξοδο ἀπό τήν ὑπηρεσία».

Προβλήματα κοινοτικοῦ δικαίου δέν ἀνέκυψαν παρά μόνο ἐνώπιον τοῦ House of Lords. Ἐν ὄψει τῶν ἐν λόγω προβλημάτων, τό House of Lords ἐξέδωσε στίς 19 Ἰανουαρίου 1981 διάταξη, μέ τήν ὁποία ὑποβάλλει τά ἀκόλουθα δύο ἐρωτήματα:

«1. Τό γεγονός ὅτι ἕνας ἐργοδότης παρέχει, χωρίς ἐν τούτοις νά ὑποχρεοῦται πρός τοῦτο συμβατικῶς, εἰδικές διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες, τῶν ὁποίων ἀπολαύουν οἱ πρώην ὑπάλληλοι ἀφοῦ συνταξιοδοτηθοῦν καί οἱ ὁποῖες ἐνέχουν διάκριση εἰς βάρος θηλέων, πρώην ὑπαλλήλων κατά τόν ἀνωτέρω περιγραφόμενο τρόπο, εἶναι ἀντίθετο πρός:

(α) τό ἄρθρο 119 τῆς συνθήκης ΕΟΚ;

(β) τό ἄρθρο 1 τῆς ὁδηγίας τοῦ Συμβουλίου 75/117/ΕΟΚ;

(γ) τό ἄρθρο 1 τῆς ὁδηγίας τοῦ Συμβουλίου 76/207/ΕΟΚ;

2. Σέ περίπτωση πού ἡ ἀπάντηση στά ἐρωτήματα 1α, 16 καί 1γ, εἶναι καταφατική, μήπως τό ἄρθρο 119 ἤ ἡ μία ἤ ἡ ἄλλη ἀπό τίς προαναφερθεῖσες ὁδηγίες ἔχουν ἀπ' εὐθείας ἐφαρμογή στά Κράτη μέλη, οὕτως ὥστε νά ἀπονέμουν στούς πολίτες κοινοτικά δικαιώματα, τά ὁποῖα τά ἐθνικά δικαιοδοτικά ὄργανα ὑποχρεοῦνται νά προστατεύουν ὑπό τίς προαναφερθεῖσες συνθῆκες;»

Ἡ διάταξη περί παραπομπῆς ἐπρωτοκολλήθη στήν γραμματεία τοῦ Δικαστηρίου στίς 22 Ἰανουαρίου 1981.

Σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 20 τοῦ Ὀργανισμοῦ τοῦ Δικαστηρίου τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων, γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν στίς 23 Μαρτίου 1981 ἡ Ἐπιτροπή τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων, ἐκπροσωπουμένη ἀπό τόν John Forman, μέλος τῆς νομικῆς της ὑπηρεσίας, στίς 14 Ἀπριλίου 1981 ἡ BREL, ἐκπροσωπουμένη ἀπό τούς Anthony

Scrivener QC καί F. Marr Johnson, στίς 15 Ἀπριλίου 1981 ἡ Garland, ἐκπροσωπουμένη ἀπό τούς Thomas Morison QC καί Nicolas Underhill καί στίς 21 Ἀπριλίου 1981 ἡ κυβέρνηση τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου, ἐκπροσωπουμένη ἀπό τόν R. D. Munrow, Treasury Solicitor's Department, ἐπικουρούμενο ἀπό τόν Peter Scott QC.

Τό Δικαστήριο, κατόπιν ἐκθέσεως τοῦ εἰσηγητοῦ δικαστοῦ καί μετ' ἀκρόαση τοῦ γενικοῦ εἰσαγγελέως, ἀπεφάσισε τήν ἔναρξη τῆς προφορικῆς διαδικασίας, χωρίς προηγουμένη διεξαγωγή ἀποδείξεων. Ἐν τούτοις, ἐζήτησε ἀπό τόν ἐκπρόσωπο τῆς BREL νά προσκομίσει τίς ἀνακοινώσεις μέ τίς ὁποῖες οἱ ὑπάλληλοι, πρίν ἤ μετά τήν συνταξιοδότησή τους, πληροφοροῦνται τίς ἐν λόγω διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες.

II — Γραπτές παρατηρήσεις πού κατετέθησαν δυνάμει τοῦ ἄρθρου 20 τοῦ Ὀργανισμοῦ τοῦ Δικαστηρίου

Α — Παρατηρήσεις τῆς ἀναιρεσειούσης στήν κυρία δίκη

Ἡ ἀναιρεσείουσα στήν κυρία δίκη πραγματεύεται τά ἐρωτήματα πού ὑπεβλήθησαν σέ σχέση κυρίως μέ τό ἄρθρο 119 τῆς συνθήκης ΕΟΚ καί μέ τήν ὁδηγία 75/117/ΕΟΚ περί τῆς ἰσότητος τῶν ἀμοιβῶν, ἐπικουρικῶς δέ, σέ περίπτωση πού τό Δικαστήριο θά ἀπέρριπτε τά αἰτήματα πού ἀναφέρονται στό ἄρθρο 119 καί στήν ὁδηγία περί τῆς ἰσότητος ἀμοιβῶν, σέ σχέση μέ τήν ὁδηγία 76/217/ΕΟΚ περί ἴσης μεταχειρίσεως.

α) Τό ἄρθρο 119 καί ἡ ὁδηγία 75/117 περί τῆς ἰσότητος τῶν ἀμοιβῶν

Ἐξετάζοντας κατ' ἀρχήν ἄν ὁ ὅρος «ἀμοιβές» περιλαμβάνει τίς διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες, ἡ ἀναιρεσείουσα στήν κυρία δίκη ὑποστηρίζει ὅτι ἡ νομολογία τοῦ Δικαστηρίου καί κυρίως οἱ προτάσεις τῶν γενικῶν εἰσαγγελέων ἔχουν προσδώσει στόν ἐν λόγω ὁρισμό ἕνα εὐρύ πεδίο ἐφαρμογῆς. Στήν προκειμένη περίπτωση, οἱ ἐν λόγω διευκολύνσεις ἔχουν «σημαντική ἀξία»· τονίζονται στήν εἰδοποίηση προσλήψεως, ἀποτελοῦν «σημαντικό» τμῆμα τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ὑπαλλήλου καί παρέχονται ὡς παρεπόμενο τῆς ἐργασιακῆς σχέσεως, κατά συνέπεια δέ, οἱ ἀνωτέρω διευκολύνσεις ἐμπίπτουν προδήλως στόν ὁρισμό τοῦ ἄρθρου 119 τῆς συνθήκης ΕΟΚ.

Ἀκολούθως, ἡ ἀναιρεσείουσα στήν κυρία δίκη προσπαθεῖ νά ἀποδείξει ὅτι ἡ παροχή τῶν διευκολύνσεων αὐτῶν σέ πρώην ὑπαλλήλους ἐμπίπτει στό πεδίο ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθρου 119 ἤ τῆς ὁδηγίας περί ἰσότητος τῶν ἀμοιβῶν. Βασιζομένη στήν ἀπόφαση τῆς 25ης Μαΐου 1971 (Gabriel Defrenne ὑπόθ. 80/70, ECR 1971, σ. 445), ὑποστηρίζει ὅτι, δεδομένου ὅτι τό κύριο ἐρώτημα εἶναι τό ἄν τό ἐν λόγω ὄφελος παρέχεται ὡς παρεπόμενο τῆς ἐργασιακῆς σχέσεως, «τό θέμα ἄν ἡ πραγματική λήψη γίνεται μετά τήν παύση τῆς ἐργασίας δέν ἔχει σημασία».

Τέλος, ἡ ἀναιρεσείουσα στήν κυρία δίκη ὑποστηρίζει ὅτι ἡ παροχή τῶν ἐν λόγω διευκολύνσεων στήν οἰκογένεια τῆς ὑπαλλήλου, παρά στήν ἴδια τήν ὑπάλληλο, δέν ἔχει ἐπίσης σημασία, διότι σέ ἀνθρώπινο καί οἰκονομικό ἐπίπεδο τά συμφέροντα τῆς ὑπαλλήλου συμπίπτουν μέ τά συμφέροντα τῆς οἰκογενείας της· ὁ γενικός εἰσαγγελεύς Warner ἔχει ἐπίσης τονίσει στίς προτάσεις του στήν ὑπόθεση Worringham (ἀπόφαση τοῦ Δικαστηρίου τῆς 11ης Μαρτίου 1981, ὑπόθ. 69/80, Συλλογή 1981, σ. 767 στήν σ. 805) ὅτι «ἡ ἀπονομή πάντως τοῦ δικαιώματος τέτοιων παροχῶν στά ἐξαρτώμενα πρόσωπα μπορεῖ ὀρθῶς κατά τή γνώμη μου νά θεωρηθεῖ ὡς ὄφελος τοῦ μέλους πού πηγάζει ἀπό τήν ἐργασία του».

Ἀφοῦ ἐν συμπεράσματι κατέληξε ὅτι τό ἐν λόγω ὄφελος συνιστᾶ ἀμοιβή κατά τήν ἔννοια τοῦ ἄρθρου 119 τῆς συνθήκης, ἡ ἀναιρεσείουσα στήν κυρία δίκη ὑποστηρίζει ὅτι τό ἐν λόγω ἄρθρο 119 ἔχει ἀπ' εὐθείας ἐφαρμογή. Θεωρεῖ ὅτι οἱ ἀρχές πού διετύπωσε τό Δικαστήριο στήν ὑπόθεση Worringham πρέπει νά ἐφαρμοσθοῦν στήν παρούσα ὑπόθεση, δεδομένου ὅτι ἡ ἀναιρεσίβλητος στήν κυρία δίκη συνωμολόγησε «μιά ἄμεση καί ταυτόχρονα προφανή διάκριση καί ὅτι δέν ἐπεδίωξε νά ἰσχυρισθεῖ ὅτι ἡ διάκριση δικαιολογεῖται ἀντικειμενικά ἀπό λόγους ἄλλους ἐκτός τοῦ φύλου»· ἡ ἄμυνά της συνίστατο ἁπλῶς στόν ἰσχυρισμό ὅτι μιά τέτοια διάκριση δέν ἦτο παράνομη λόγω τῆς ἐξαιρέσεως πού περιέχεται στό ἄρθρο VI παράγραφος 4 τοῦ Sex Discrimination Act.

6) Ἡ ὁδηγία 76/207 περί ἴσης μεταχειρίσεως

Ἡ ἀναιρεσείουσα στήν κυρία δίκη ἀνέπτυξε τήν ἴδια ἐπιχειρηματολογία μέ ἐκείνη πού ἀνέπτυξε σχετικά μέ τό ἄρθρο 119 καί τήν ὁδηγία περί ἰσότητος τῶν ἀμοιβῶν. Προσπαθεῖ ἔτσι νά ἀποδείξει, κατ' ἀρχάς, ὅτι οἱ ἐν λόγω εἰδικές διευκολύνσεις, κατά τό μέτρο πού δέν ἐμπίπτουν στόν ὁρισμό τῆς ἀμοιβῆς, πρέπει νά ἐμπίπτουν στόν ὁρισμό τῶν «ὅρων ἐργασίας» πού προβλέπεται στήν ἐν λόγω ὁδηγία περί ἴσης μεταχειρίσεως, διότι οἱ δύο ὁδηγίες, οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται στήν διάταξη περί παραπομπῆς, καθώς καί ἡ ὁδηγία περί κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως συνιστοῦν λεπτομερή καί πλήρη κώδικα πού ἀπαγορεύει τίς διακρίσεις ὅσον ἀφορᾶ ὅλες τίς πλευρές τῆς ἐργασίας.

Ἐπί πλέον, ἐπαναλαμβάνει ὅτι τό γεγονός ὅτι τά ἐν λόγω ὀφέλη παραχωροῦνται σέ πρώην ὑπαλλήλους δέν τά ἐμποδίζει νά ἀποτελοῦν τμῆμα τῶν «ὅρων ἐργασίας», οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται στό ἄρθρο 5 τῆς ὁδηγίας περί ἴσης μεταχειρίσεως. Ἐν πάση περιπτώσει, πρόκειται γιά ὁλοκληρωμένο δικαίωμα πού παραχωρεῖται στόν ὑπάλληλο κατά τήν διάρκεια τῆς περιόδου ἀπασχολήσεώς του, καίτοι αὐτός δέν δύναται νά τό ἀπολαύσει παρά μόνο μετά τήν συνταξιοδότησή του.

Τέλος, ἡ ἀναιρεσείουσα στήν κυρία δίκη θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐπιχειρηματολογία πού ἀνέπτυξε προηγουμένως, ὅσον ἀφορᾶ τήν χορήγηση τῶν ἐν λόγω ὀφελῶν στίς οἰκογένειες, ἰσχύει «a fortiori», ὅταν προέχουσα ἔννοια εἶναι μᾶλλον ἡ ἔννοια «ὅροι ἐργασίας» παρά ἡ ἔννοια «ἀμοιβή».

Συνεπῶς, στήν περίπτωση πού οἱ ἐν λόγω διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες δέν συνιστοῦν «ἀμοιβή» κατά τήν ἔννοια τοῦ ἄρθρου 119 τῆς συνθήκης ΕΟΚ καί τῆς ὁδηγίας περί ἰσότητος τῶν ἀμοιβῶν, συνιστοῦν ἐν πάση περιπτώσει «ὅρους ἐργασίας» κατά τήν ἔννοια τῆς ὁδηγίας περί ἴσης μεταχειρίσεως.

Ἡ ὁδηγία αὐτή ἔχει ἐπίσης «ἄμεσο ἀποτέλεσμα». Οἱ διατάξεις της εἶναι ἐπαρκῶς σαφεῖς καί ἀκριβεῖς καί δέν ἀφήνουν στά Κράτη μέλη κανένα σημαντικό περιθώριο διακριτικῆς ἐξουσίας κατά τήν ἐκτέλεση τῶν ὑποχρεώσεων πού ἐπιβάλλει. Ὑπ' αὐτές τίς προϋποθέσεις, ὅπως ἐτόνισε καί ὁ γενικός εἰσαγγελεύς Capotorti, «τά ἄτομα δέν ἐμποδίζονται νά ἐπικαλοῦνται στήν κοινοτική ἔννομη τάξη δικαιώματα βάσει τῆς ἴδιας τῆς ὁδηγίας» (ἀπόφαση τῆς 15ης Ἰουνίου 1978, 149/77, Defrenne κατά Sabena, ECR 1978, σ. 1365).

Ἄν καί σέ καμμία ἀπόφαση τοῦ Δικαστηρίου δέν ἀναφέρεται σαφῶς ὅτι «μία ὁδηγία δύναται νά ἔχει ὡς ἄμεσο ἀποτέλεσμα μᾶλλον τήν ἀπονομή δικαιωμάτων σ' ἕνα ἄτομο κατά ἄλλου ἀτόμου, παρά κατά τῆς κυβερνήσεως Κράτους μέλους», ἡ ἀναιρεσείουσα στήν κυρία δίκη ὑποστηρίζει ὅτι δέν ὑπάρχει λόγος ὥστε μία ὁδηγία νά ἐπιβάλλει ὑποχρεώσεις μόνο στίς κυβερνήσεις τῶν Κρατῶν μελῶν, πολύ περισσότερο μάλιστα πού σκοπός τῆς ὁδηγίας εἶναι νά ἐξασφαλίσει συγχρόνως τήν ἐπιβολή τῶν ὑποχρεώσεων πού ἀφοροῦν τήν ἴση μεταχείριση, τόσο στίς κυβερνήσεις ὅσο καί στά ἄτομα. Ἐξ ἄλλου, δεδομένου ὅτι ἡ ἀναιρεσίβλητος στήν κυρία δίκη εἶναι 100 % θυγατρική μιᾶς ἑταιρίας, ἡ ὁποία συνεστήθη, σύμφωνα μέ τό καταστατικό της, προκειμένου νά ἐξασφαλίσει ἐπί ἐθνικοῦ ἐπιπέδου τήν λειτουργία τῶν σιδηροδρόμων, πρέπει νά θεωρηθεῖ ὡς προερχομένη ἀπό τήν ἐθνική κυβέρνηση.

Βεβαίως, ἡ προθεσμία ἐντός τῆς ὁποίας τά Κράτη μέλη ὑποχρεοῦνται νά συμμορφωθοῦν προκειμένου νά λάβουν τά ἀναγκαῖα μέτρα γιά τήν ἐφαρμογή τῆς ἐν λόγω ὁδηγίας, δέν εἶχε παρέλθει πρίν ἀπό τόν Αὔγουστο τοῦ 1978, δηλαδή μετά τήν ἄσκηση τῆς ἀγωγῆς στήν παρούσα ὑπόθεση. Ἐν τούτοις, κατά τήν ἀναιρεσείουσα στήν κυρία δίκη, ἡ διάκριση γιά τήν ὁποία παραπονεῖται δέν συνιστᾶ σαφῶς καί ἁπλῶς ἀτομική πράξη, ἡ ὁποία ἔλαβε χώρα πρό τῆς ἡμερομηνίας αὐτῆς, ἀλλά πράξη διαρκή, ἡ ὁποία, ἐξ ἄλλου, δέν παράγει τά ἀποτελέσματά της παρά κατά τήν ἡμερομηνία κατά τήν ὁποία θά συνταξιοδοτηθεῖ ἡ ἀναιρεσείουσα. Συνεπῶς, τό Δικαστήριο πρέπει νά λάβει ὑπ' ὄψη του τήν ἔννομη κατάσταση κατά τόν κρίσιμο χρόνο, παρά κατά τόν χρόνο τῆς ἀγωγῆς, καθ' ὅσον διαφέρουν.

Β — Παρατηρήσεις τῆς Ἐπιτροπῆς

Ἡ *Ἐπιτροπή* ἀφοῦ ἀναφέρεται στόν ὁρισμό τῆς «ἀμοιβῆς» πού διατυπώνεται στό ἄρθρο 119 ἐδάφιο 2 τῆς συνθήκης ΕΟΚ, θεωρεῖ ὅτι οἱ εἰδικές διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες πού παρέχονται στούς μισθωτούς συνιστοῦν ὀφέλη εἰς εἶδος, τά ὁποῖα ὁ ἐργοδότης καταβάλλει ἀπ' εὐθείας στούς ἐργαζομένους.

Κατ' αὐτή, πράγματι, τά ὀφέλη αὐτά, πού παραχωροῦνται ἀπό ἕναν ἐργοδότη στούς ὑπαλλήλους του, πρέπει προεχόντως νά θεωρηθοῦν ὅτι παραχωροῦνται «λόγω» τῆς ἐργασίας. Κατά δεύτερο, οἱ ἐν λόγω εἰδικές διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες, τῶν ὁποίων ἀπολαύει καί ἡ οἰκογένεια τοῦ μισθωτοῦ, ἀντιπροσωπεύουν ἐν τούτοις ὀφέλη εἰς εἶδος πού χορηγεῖ ἀπ' εὐθείας ὁ ἐργοδότης στόν ἐργαζόμενο λόγω τῆς ἐργασίας αὐτοῦ τοῦ τελευταίου. Κατά τρίτο, τό γεγονός ὅτι τά ἐν λόγω ὀφέλη ἐκτείνονται πέραν τῆς ἐνεργοῦ δράσεως τοῦ συνταξιοδοτουμένου μισθωτοῦ, δέν ἀναιρεῖ τό γεγονός ὅτι τά ἐλάμβανε λόγω τῆς ἐργασίας του, ἐφ' ὅσον δυσκόλως δύνανται νά ἔχουν χορηγηθεῖ «λόγω τῆς συνταξιοδοτήσεως». Κατά συνέπεια, πρέπει νά γίνει δεκτό, κατά τήν Ἐπιτροπή, ὅτι «ἡ ἀρχή τῆς ἰσότητος τῶν ἀμοιβῶν ἐκτείνεται στίς εἰδικές διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες πού παρέχονται στόν σύζυγο καί στά συντηρούμενα τέκνα τῶν μισθωτῶν μετά τήν συνταξιοδότησή τους.

Στηριζομένη στήν ἀπόφαση τῆς 8ης Ἀπριλίου 1976 (Defrenne, ὑπόθ. 43/75, ECR 1976, σ. 455), ἡ Ἐπιτροπή ὑποστηρίζει ὅτι «οἱ μισθωτοί δύνανται νά ἐπικαλοῦνται αὐτήν τήν ἀρχή τῆς ἰσότητος τῶν ἀμοιβῶν κατά τῶν ἐργοδοτῶν τους ἐνώπιον τῶν ἐθνικῶν δικαστηρίων ἐάσει τοῦ ἀμέσου ἀποτελέσματος τοῦ ἄρθρου 119».

Τέλος, ἡ Ἐπιτροπή φρονεῖ ὅτι, κατά τό μέτρο πού ἔχουν ἔρεισμα τά ἐπιχειρήματά της, οὔτε ἡ ὁδηγία 75/117 οὔτε ἡ ὁδηγία 76/207 ἐφαρμόζονται στήν προκειμένη ὑπόθεση.

Κατά συνέπεια, προτείνει νά δοθεῖ ἡ ἀκόλουθη ἀπάντηση στά ἐρωτήματα πού ἔθεσε τό House of Lords:

«Οἱ εἰδικές διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες, τῶν ὁποίων ἀπολαύουν οἱ σύζυγοι καί τά συντηρούμενα τέκνα τῶν μισθωτῶν, μετά τήν συνταξιοδότησή τους, συνιστοῦν "ἀμοιβή" κατά τήν ἔννοια τοῦ ἄρθρου 119 ἐδάφιο 2 τῆς συνθήκης ΕΟΚ. Συνεπῶς, δύναται νά γίνει σχετικῶς ἐπίκληση τοῦ ἄρθρου 119 ἐνώπιον τῶν ἐθνικῶν δικαστηρίων.»

Γ — Παρατηρήσεις τῆς ἀναιρεσιβλήτου

Ἡ *ἀναιρεσίβλητος στήν κυρία δίκη* ὑποστηρίζει κατ' ἀρχήν ὅτι οἱ εἰδικές διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες, γιά τίς ὁποῖες πρόκειται, δέν συνιστοῦν «ἀμοιβή» κατά τήν ἔννοια τοῦ ὅρου αὐτοῦ, ὅπως ὁρίζεται στό ἄρθρο 119 τῆς συνθήκης ΕΟΚ καί στό ἄρθρο 1 τῆς ὁδηγίας τοῦ Συμβουλίου 75/117 καί ὅτι, κατά συνέπεια, ἡ ἐπικαλουμένη διάκριση δέν συνιστᾶ παράβαση τῶν δύο αὐτῶν κειμένων. Πράγματι, κατά τήν ἀναιρεσίβλητο, οἱ διευκολύνσεις αὐτές δέν συνιστοῦν οὔτε «χρηματικό ὄφελος» οὔτε «ἄλλο ὄφελος εἰς εἶδος πού ὁ ἐργαζόμενος λαμβάνει ἀπό τόν ἐργοδότη του λόγω τῆς

ἐργασίας του», διότι, κατά πρῶτο, συνιστοῦν παραχώρηση τῆς BREL καί δέν χορηγοῦνται δυνάμει συμφωνίας μεταξύ ἐργοδότου καί ἐργαζομένου καί, κατά δεύτερο, δέν εἶναι δυνατή ἡ ἀποτίμησή τους εἰς χρῆμα. Κατά μείζονα λόγο, ἡ ἀπολαβή ἀπό ἕναν συνταξιοῦχο τῶν ἐν λόγω διευκολύνσεων δεικνύει ὅτι ἡ χορήγησή τους μετά τήν παύση τῆς δραστηριότητος ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς παροχῆς πού ἕνας ἐργοδότης χορηγεῖ ἐκουσίως κατά τήν διάρκεια τῆς συνταξιοδοτήσεως τοῦ ἐν λόγω ὑπαλλήλου καί, συνεπῶς, δέν ἀποτελεῖ τμῆμα «τῆς ἀμοιβῆς» πού αὐτός λαμβάνει κατά τήν διάρκεια τῶν ἐτῶν πού ἐργάζεται.

Ἡ ἀναιρεσίβλητος ὑποστηρίζει, ἐπίσης, ὅτι οἱ ἐν λόγω διευκολύνσεις δέν συνιστοῦν οὔτε «ὅρους ἐργασίας» κατά τήν ἔννοια τοῦ ἄρθρου 1 τῆς ὁδηγίας τοῦ Συμβουλίου 76/207.

Ἄν καί — κατά τήν ἀναιρεσίβλητο — εἶναι ἀναντίρρητο ὅτι ἡ παροχή τῶν εἰδικῶν διευκολύνσεων στίς συγκοινωνίες συνδέεται μέ θέματα προσβάσεως στήν ἀπασχόληση, προαγωγῆς ἤ ἐπαγγελματικῆς καταρτίσεως καί ὅτι, συνεπῶς, οἱ ἐν λόγω διευκολύνσεις ἀποτελοῦν τμῆμα τῶν «ὅρων ἐργασίας» τοῦ ὑπαλλήλου, ἡ ἔκφραση αὐτή πρέπει νά ἑρμηνευθεῖ ὑπό τήν ἔννοια ὅτι «οἱ ἐν λόγω ὅροι πρέπει νά ἔχουν σχέση μέ τήν ἐργασία πού κανονικά ἐκτελεῖ ὁ ὑπάλληλος». Στό πλαίσιο αὐτό, ἡ παροχή δωρεάν μεταφορᾶς μεταξύ τοῦ τόπου ἐργασίας τοῦ ὑπαλλήλου καί τῆς κατοικίας του συνιστᾶ «ὅρο ἐργασίας». Ἀντιθέτως, μία ἐνδεχομένη διάκριση ὡς πρός τήν χορήγηση ἄλλων ὀφελῶν στίς μετακινήσεις δέν ἀποτελεῖ διάκριση ὅσον ἀφορᾶ τούς «ὅρους ἐργασίας» ἑνός ὑπαλλήλου, ἀλλά μόνο διάκριση πού ἀφορᾶ τίς διευκολύνσεις πού παρέχει ἐργοδότης σέ ὑπάλληλο ἐκτός τοῦ πλαισίου τῆς ἐργασιακῆς σχέσεως. Ἐν πάση περιπτώσει, καμμία διάκριση δέν εἶναι δυνατή βάσει τῶν «ὅρων ἐργασίας» ἑνός ὑπαλλήλου μετά τή συνταξιοδότησή του, δεδομένου ὅτι δέν εἶναι δυνατό νά γίνεται λόγος περί «ὅρων ἐργασίας» ὅταν δέν ἐργάζεται πλέον ὁ ὑπάλληλος.

Ἐν ὄψει τῶν ἀπαντήσεων πού δίδονται στό ἐρώτημα 1 στοιχεῖα α, 6 καί γ, τό ἐρώτημα 2 δέν τίθεται, ἀλλά ἀκόμη κι ἄν ἡ ἀπάντηση στά ἐν λόγω ἐρωτήματα ἦταν καταφατική, ἡ ἀναιρεσίβλητος ὑποστηρίζει ἐπικουρικῶς ὅτι οὔτε τό ἄρθρο 119, οὔτε ἑκατέρα τῶν ὁδηγιῶν ἐφαρμόζεται ἀπ' εὐθείας στά Κράτη μέλη, κατά τρόπο ὥστε νά ἀπονέμουν στά ἄτομα κοινοτικά δικαιώματα, τά ὁποῖα ὀφείλουν νά προστατεύουν τά ἐθνικά δικαστήρια ὑπό τίς περιστάσεις πού περιγράφονται στήν διάταξη περί παραπομπῆς.

Ἐν συμπεράσματι, ἡ ἀναιρεσίβλητος προτείνει νά δοθοῦν οἱ ἀκόλουθες ἀπαντήσεις στά ἐρωτήματα πού ὑπεβλήθησαν στό Δικαστήριο:

«1) Τό γεγονός ὅτι ἐργοδότης παρέχει (χωρίς νά ὑποχρεοῦται πρός τοῦτο συμβατικῶς) εἰδικές διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες, τῶν ὁποίων ἀπολαύουν πρώην ὑπάλληλοί του ἀφοῦ συνταξιοδοτηθοῦν καί οἱ ὁποῖες ἐνέχουν διάκριση εἰς βάρος θηλέων πρώην ὑπαλλήλων, δέν εἶναι ἀντίθετο πρός τό ἄρθρο 119 τῆς συνθήκης ΕΟΚ ἤ πρός τίς ὁδηγίες τοῦ Συμβουλίου 75/117/ΕΟΚ ἤ 76/207/ΕΟΚ.

2) Ὑπό τίς συνθῆκες αὐτές, τό ἐρώτημα 2 δέν ἀνακύπτει.»

Δ — Παρατηρήσεις τῆς βρετανικῆς κυβερνήσεως

Ὅσον ἀφορᾶ τήν φύση τῶν ἐν λόγω διευκολύνσεων, ἡ *βρετανική κυβέρνηση* ὑποστηρίζει ὅτι θά ἠδύνατο ἡ BREL ἀνά πάσα στιγμή νά τίς τροποποιήσει ἤ νά τίς καταργήσει, τονίζει ὅμως ὅτι στήν πρακτική αὐτό θά ἦταν δυσχερές καί θά ἀπαιτοῦσε προηγούμενες συζητήσεις μέ τά ἐνδιαφερόμενα συνδικάτα. Σημειώνει ἐπίσης ὅτι οἱ γυναῖκες ἐπωφελοῦνται τῶν διευκολύνσεων περισσότερο ἀπό ὅ,τι οἱ ἄνδρες, ἐφ' ὅσον συνταξιοδοτοῦνται 5 ἔτη πρίν ἀπό αὐτούς.

Ἐν συνεχεία ἡ βρετανική κυβέρνηση ἐξετάζει διαδοχικῶς τίς τρεῖς διατάξεις πού ἀναφέρονται στά ἐρωτήματα τοῦ House of Lords.

Τό ἄρθρο 119

Τό ἐν λόγω ἄρθρο συνεπάγεται ὅτι ἄνδρες καί γυναῖκες πρέπει νά λαμβάνουν ἴση ἀμοιβή γιά ἴση ἐργασία. Κατά τή βρετανική κυβέρνηση, τό κριτήριο πού ἐπιτρέπει νά διαπιστωθεῖ ἄν ὑπάρχει παράνομη διάκριση βασιζομένη στό φύλο, εἶναι τό ἄν ἡ σχέση μεταξύ ἀμοιβῆς, ἀφ' ἑνός, καί ἐργασίας ἤ ἀξίας τῆς ἐργασίας ἀφ' ἑτέρου, εἶναι διαφορετική λόγω τοῦ φύλου τοῦ ἐργαζομένου. Ἡ φύση ὅμως τῶν διευκολύνσεων γιά τίς ὁποῖες πρόκειται εἶναι τέτοια, ὥστε οὔτε τό κόστος τους οὔτε ἡ ἀξία τους δύνανται νά συγκριθοῦν μέ τό ποσό ἤ μέ τήν ἀξία τῆς ἐργασίας πού ἐξετελέσθη, προκειμένου νά χορηγηθοῦν αὐτές σέ ἄρρενες καί θήλεις ὑπαλλήλους. Βεβαίως, θά ἦταν δυνατό νά λεχθεῖ ὅτι οἱ ἐν λόγω διευκολύνσεις ἀπορρέουν ἀπό τήν ἐργασιακή σχέση καί ὅτι χωρίς αὐτή δέν θά παρεχωροῦντο, ἀλλά, «ἐφ' ὅσον τό ὄφελος δέν ἀνάγεται στήν ἐργασιακή σχέση, δέν δύναται νά γίνει ἐπίκληση τοῦ ἄρθρου 119». Ἐπί πλέον, καί ἐν πάση περιπτώσει, οἱ διευκολύνσεις αὐτές, πού παρέχονται μετά τήν συνταξιοδότηση, δέν ἐμπίπτουν οὐδόλως στό πεδίο ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθρου 119, τό ὁποῖο δέν ἀποβλέπει παρά στό νά ἐπηρεάσει ἔννομες σχέσεις καί δέν ἐπιδιώκει νά καλύψει χαριστικές πράξεις τοῦ ἐργοδότη.

Ὅσον ἀφορᾶ τήν ἀπ' εὐθείας ἐφαρμογή τοῦ ἄρθρου 119, ἡ βρετανική κυβέρνηση στηρίζεται στήν ἀπόφαση τῆς 31ης Μαρτίου 1981 (Jenkins, ὑπόθ. 96/80, Συλλογή 1981, σ. 926), γιά νά ὑποστηρίξει ὅτι, ἀκόμη κι ἄν ἡ διευκόλυνση τῆς δωρεάν μετακινήσεως μετά τήν συνταξιοδότηση συνιστοῦν ἀμοιβή κατά τήν ἔννοια τοῦ ἄρθρου 119, οἱ διατάξεις τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ δέν δύνανται νά ἔχουν ἀπ' εὐθείας ἐφαρμογή, «χωρίς τήν βοήθεια ἐθνικῶν ἤ κοινοτικῶν μέτρων, τά ὁποῖα ἐπιτρέπουν τήν ἐπίλυση ζητημάτων πού ἀνακύπτουν ἀπό τόν τρόπο πού ἀντιμετωπίζεται ἡ διαφορά τῶν ἡλικιῶν συνταξιοδοτήσεως καί οἱ διοτικές προσδοκίες, πού ἐπηρεάζουν ἄμεσα τό κόστος τοῦ ὀφέλους γιά τόν ἐργοδότη καί τήν ἀξία του γιά τόν ὑπάλληλο».

Τό ἄρθρο 1 τῆς ὁδηγίας τοῦ Συμβουλίου 75/117

Βασιζομένη καί πάλι στήν ἀπόφαση Jenkins, ἡ ὁποία ἀνεφέρθη ἀνωτέρω, ἡ βρετανική κυβέρνηση ὑποστηρίζει ὅτι κατά τό μέτρο πού τό ἐν λόγω ὄφελος δέν συνιστᾶ ἀμοιβή κατά τήν ἔννοια τοῦ ἄρθρου 119 — ἰσχυρισμό πού προσεπάθησε νά ἀποδείξει ἀνωτέρω — ἡ ὁδηγία 75/117 δέν ἔχει «καμμία σχέση μέ τήν ὑπό κρίση ὑπόθεση».

Ἐν τούτοις, ἄν τό ἐν λόγω ὄφελος ἐθεωρεῖτο ὡς ἀμοιβή κατά τήν ἔννοια τοῦ ἄρθρου 119 τῆς συνθήκης ΕΟΚ, «θά ἠδύνατο νά τεθεῖ θεωρητικά ἕνα θέμα ὡς πρός τό ἀποτέλεσμα τῆς ὁδηγίας». Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου, τό Ἡνωμένο Βασίλειο ἐπισημαίνει στό Δικαστήριο «ὅτι δέν θεωρεῖ ὅτι οἱ ὁδηγίες αὐτές ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα νά ἐπιβάλλουν ὑποχρεώσεις στά ἄτομα. Οἱ ὁδηγίες δέν ἀπευθύνονται παρά μόνον στά Κράτη μέλη καί ἔχουν ὡς σκοπό νά ἐπιβάλλουν ὑποχρεώσεις μόνο στά κράτη αὐτά». Ἐπί πλέον, τό πρῶτο ἄρθρο τῆς ὁδηγίας 75/117 δέν περιλαμβάνει καμμία διάταξη ἱκανή νά ἀπονέμει δικαιώματα ἤ νά ἐπιβάλλει ὑποχρεώσεις στά ἄτομα, ἐφ' ὅσον οὔτε κἄν ἀναφέρεται στά ὀφέλη πού συνδέονται μέ τήν ἀποχώρηση ἀπό τήν ὑπηρεσία καί δέν παρέχει καμμία ἔνδειξη ὡς πρός τόν τρόπο πού εἶναι δυνατό νά διαπιστωθεῖ τό πῶς ἐφαρμόζεται στά ἐν λόγω θέματα. Τέλος, εἶναι προφανές ὅτι τά ἄτομα δέν δύνανται νά ἐπικαλεσθοῦν τίς ὁδηγίες «ὡς ἔχουσες ὁριζόντιο ἀποτέλεσμα, κατά τρόπο ὥστε νά γεννοῦν inter se δικαστικῶς ἐπιδιώξιμα δικαιώματα».

Τό ἄρθρο 1 τῆς ὁδηγίας τοῦ Συμβουλίου 76/217

Ἡ κυβέρνηση τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐν λόγω ὁδηγία δέν ἀφορᾶ τήν νομιμότητα τῆς παροχῆς τῶν διευκολύνσεων τῆς δωρεάν μετακινήσεως μετά τήν

συνταξιοδότηση, διότι, μεταξύ των θεμάτων στά όποῖα άναφέρεται τό πρῶτο ἄρθρο τῆς ὁδηγίας αὐτῆς, τό μόνο πού, κατά τρόπο ἀντιληπτό, θά ἠδύνατο νά θεωρηθεῖ κατάλληλο, εἶναι ἡ κοινωνική ἀσφάλιση, ἀλλά, δεδομένου ὅτι τά θέματα τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως δέν περιλαμβάνονται στήν ὁδηγία, οἱ διευκολύνσεις γιά τίς ὁποῖες πρόκειται δέν ἐμπίπτουν στό πεδίο ἐφαρμογῆς τῆς ἐν λόγω ὁδηγίας.

Γιά τούς ἴδιους λόγους μέ ἐκείνους πού προέβαλε ὅσον ἀφορᾶ τήν ὁδηγία 75/117, ἡ κυβέρνηση τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου ὑποστηρίζει ὅτι οὔτε καί ἡ ὁδηγία 76/207 ἔχει ἄμεσο ἀποτέλεσμα, πολύ περισσότερο διότι ἀπό τό ἄρθρο 5 «διαφαίνεται σαφῶς ὅτι ἔχει προβλεφθεῖ μία λεπτομερής νομοθεσία, προκειμένου νά θέσει σέ ἰσχύ τήν γενική ἀρχή στήν ὁποία ἀναφέρεται ἡ ὁδηγία». Ἐξ ἄλλου, δεδομένου ὅτι ἡ ἀποκλειστική προθεσμία πού καθώρισε τό ἄρθρο 9 παράγραφος 1 τῆς ἐν λόγω ὁδηγίας παρῆλθε στίς 12 Αὐγούστου 1978, δηλαδή μετά τήν κίνηση τῆς διαδικασίας στήν ὑπό κρίση ὑπόθεση, «κανένα θέμα ἐφαρμογῆς τῆς ὁδηγίας αὐτῆς δέν δύναται νά ἀνακύψει στήν παρούσα ὑπόθεση».

Κατά συνέπεια, ἡ κυβέρνηση τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου ἔχει τή γνώμη ὅτι πρέπει νά δοθοῦν οἱ ἀκόλουθες ἀπαντήσεις στά ἐρωτήματα πού ὑπέβαλε τό House of Lords:

«1) Οἱ διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες πού παραχωρεῖ ἐκουσίως ὁ ἐργοδότης στούς ὑπαλλήλους του μετά τήν συνταξιοδότησή τους δέν ἀποτελοῦν ἀμοιβή κατά τήν ἔννοια τοῦ ἄρθρου 119 τῆς συνθήκης ΕΟΚ, ἀλλά καί ἄν ἀπετέλουν ἀμοιβή, μία διάκριση μέ βάση τό φύλο, ὅσον ἀφορᾶ τήν παροχή τῶν διευκολύνσεων αὐτῶν, δέν γεννᾶ δικαιώματα, τά ὁποῖα ἕνας ἰδιώτης δύναται νά ἐπικαλεσθεῖ κατά τοῦ ἐργοδότου του ἤ τοῦ πρώην ἐργοδότου του.

2) Οἱ ἐν λόγω διευκολύνσεις δέν ἐμπίπτουν στό πεδίο ἐφαρμογῆς τῶν διατάξεων τοῦ πρώτου ἄρθρου τῆς ὁδηγίας τοῦ Συμβουλίου 75/117/ΕΟΚ ἤ τοῦ πρώτου ἄρθρου τῆς ὁδηγίας τοῦ Συμβουλίου 76/207/ΕΟΚ, ἀλλά καί ἄν ἐνέπιπταν, τά ἄρθρα αὐτά δέν γεννοῦν δικαιώματα, τά ὁποῖα ἕνας ἰδιώτης δύναται νά ἐπικαλεσθεῖ κατά τοῦ ἐργοδότου του ἤ τοῦ πρώην ἐργοδότου του.»

III — Προφορική διαδικασία

Ἡ ἀναιρεσείουσα στήν κυρία δίκη, ἐκπροσωπουμένη ἀπό τόν C. Carr, Barrister, Lincoln's Inn, ἡ ἀναιρεσίβλητος στήν κυρία δίκη ἐκπροσωπουμένη ἀπό τόν A. Scrivener QC, Gray's Inn, τό Ἡνωμένο Βασίλειο, ἐκπροσωπούμενο ἀπό τόν P. Scott QC, Middle Temple καί ἡ Ἐπιτροπή τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων, ἐκπροσωπουμένη ἀπό τόν J. Forman, ἀνέπτυξαν προφορικῶς τίς παρατηρήσεις τους καί ἀπήντησαν στά ἐρωτήματα πού ἔθεσε τό Δικαστήριο, στήν συνεδρίαση τῆς 7ης Ὀκτωβρίου 1981.

Ὁ γενικός εἰσαγγελεύς ἀνέπτυξε τίς προτάσεις του στήν συνεδρίαση τῆς 8ης Δεκεμβρίου 1981.

Σκεπτικό

1 Μέ διάταξη τῆς 19ης Ἰανουαρίου 1981, ἡ ὁποία περιῆλθε στό Δικαστήριο στίς 22 Ἰανουαρίου 1981, τό House of Lords ὑπέβαλε, δυνάμει τοῦ ἄρθρου 177 τῆς συνθήκης ΕΟΚ, δύο προδικαστικά ἐρωτήματα ὡς πρός τήν ἑρμηνεία τοῦ ἄρθρου

119 της συνθήκης, του άρθρου 1 της οδηγίας 75/117 του Συμβουλίου, της 10ης Φεβρουαρίου 1975, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των Κρατών μελών που αφορούν την εφαρμογή της αρχής της ισότητος των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών (ΕΕ είδ. έκδ., 05/002, σ. 42) και του άρθρου 1 της οδηγίας 76/206 του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σέ απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τίς συνθήκες εργασίας (ΕΕ είδ. έκδ. 05/002, σ. 70).

2 Τά εν λόγω ερωτήματα ανέκυψαν στό πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της «British Rail Engineering Limited», εφ' εξής BREL, θυγατρικής εταιρίας του «British Railways Board», οργανισμού, ό οποίος συνεστήθη μέ τό «Transport Act» του 1962 καί ανέλαβε τήν διαχείριση των σιδηροδρόμων στήν Μεγάλη Βρετανία, καί υπαλλήλου της ως άνω εταιρίας, σχετικά μέ μία διάκριση είς βάρος των θηλέων υπαλλήλων στίς οποίες, μετά τήν συνταξιοδότησή τους, δέν παρέχονται πλέον οί είδικές διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες γιά τούς συζύγους καί τά συντηρούμενα τέκνα τους, ενώ οί άρρενες υπάλληλοι εξακολουθούν νά απολαύουν των ανωτέρω διευκολύνσεων.

3 Τό House of Lords, ενώπιον του οποίου προεβλήθη ό ισχυρισμός ότι ή διάκριση αύτή είναι αντίθετη πρός τό άρθρο 119 καί τίς οδηγίες εφαρμογής του, υπέβαλε στό Δικαστήριο τά δύο ακόλουθα ερωτήματα:

«1. Τό γεγονός ότι ένας εργοδότης παρέχει (χωρίς εν τούτοις νά υποχρεούται πρός τούτο συμβατικώς) είδικές διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες, των οποίων απολαύουν οί πρώην υπάλληλοι αφού συνταξιοδοτηθούν καί οί οποίες ενέχουν διάκριση είς βάρος θηλέων πρώην υπαλλήλων κατά τόν ανωτέρω περιγραφόμενο τρόπο, είναι αντίθετο πρός:

(α) τό άρθρο 119 της συνθήκης ΕΟΚ;

(β) τό άρθρο 1 της οδηγίας του Συμβουλίου 75/117/ΕΟΚ;

(γ) τό άρθρο 1 της οδηγίας του Συμβουλίου 76/207/ΕΟΚ;

2. Σέ περίπτωση πού ή απάντηση στά ερωτήματα 1(α), 1(β) ή 1(γ) είναι καταφατική, μήπως τό άρθρο 119 ή ή μία ή ή άλλη από τίς προαναφερθείσες οδηγίες έχουν απ' ευθείας εφαρμογή στά Κράτη μέλη, ούτως ώστε νά απονέμουν στούς πολίτες κοινοτικά δικαιώματα, τά οποία τά εθνικά δικαιοδοτικά όργανα υποχρεούνται νά προστατεύουν υπό τίς προαναφερθείσες συνθήκες;»

'Επί τοῦ πρώτου ἐρωτήματος

4 Προκειμένου νά δοθεῖ στό πρῶτο ἐρώτημα ἡ προσήκουσα ἀπάντηση, πρέπει κατ' ἀρχήν νά διερευνηθεῖ ἡ νομική φύση τῶν ἐπιδίκων στήν παροῦσα ὑπόθεση εἰδικῶν διευκολύνσεων στίς συγκοινωνίες, τίς ὁποῖες παρέχει ὁ ἐργοδότης, ἄν καί δέν ὑποχρεοῦται πρός τοῦτο συμβατικῶς.

5 Πρέπει ἐν προκειμένω νά σημειωθεῖ ὅτι τό Δικαστήριο στήν ἀπόφαση τῆς 25ης Μαΐου 1971 (Defrenne, 80/70, ECR 1971, σ. 451) ἐδέχθη ὅτι τό δεύτερο ἐδάφιο τοῦ ἄρθρου 119 περιλαμβάνει στήν ἔννοια τῆς ἀμοιβῆς ὅλα τά ὀφέλη, σέ χρῆμα ἤ σέ εἶδος, τωρινά ἤ μελλοντικά, ἀρκεῖ νά καταβάλλονται, ἔστω καί ἐμμέσως, ἀπό τόν ἐργοδότη στόν ἐργαζόμενο λόγω τῆς ἐργασίας τοῦ τελευταίου.

6 'Από τήν ἀπόφαση περί παραπομπῆς προκύπτει ὅτι οἱ ἄρρενες ὑπάλληλοι μιᾶς ἐπιχειρήσεως μεταφορῶν, ὅταν παύσουν νά ἐργάζονται λόγω καταλήψεως ὑπό τοῦ ὁρίου ἡλικίας συνταξιοδοτήσεως, ἐξακολουθοῦν νά ἀπολαύουν τῶν εἰδικῶν διευκολύνσεων στίς συγκοινωνίες, οἱ ἴδιοι, ἡ σύζυγος καί τά συντηρούμενα τέκνα τους.

7 Οἱ ἐν λόγω διευκολύνσεις ἐμφανίζουν τό χαρακτηριστικό ὅτι παρέχονται εἰς εἶδος ἀπό τόν ἐργοδότη στόν συνταξιοῦχο ἤ στούς ἔλκοντες ἐξ αὐτοῦ δικαίωμα, ἀμέσως ἤ ἐμμέσως λόγω τῆς ἐργασίας του.

8 'Εξ ἄλλου, ἀπό μία ἐπιστολή πού ἀπηύθυνε ἡ British Railways Board στά συνδικάτα στίς 4 Δεκεμβρίου 1975 προκύπτει ὅτι οἱ παρεχόμενες μετά τήν συνταξιοδότηση διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες πρέπει νά θεωρηθοῦν ὡς χρονική ἐπέκταση τῶν παρεχομένων κατά τήν διάρκεια τῆς ἐργασιακῆς σχέσεως διευκολύνσεων.

9 'Από τίς ἀνωτέρω σκέψεις προκύπτει ὅτι οἱ διευκολύνσεις στίς σιδηροδρομικές συγκοινωνίες, ὅπως αὐτές πού ἀναφέρει τό ἐθνικό δικαστήριο, συγκεντρώνουν τά κριτήρια, τά ὁποῖα ἐπιτρέπουν νά χαρακτηρισθοῦν ὡς ἀμοιβή κατά τήν ἔννοια τοῦ ἄρθρου 119 τῆς συνθήκης ΕΟΚ.

10 Τό έπιχείρημα κατά τό όποῖο οἱ ἐν λόγω διευκολύνσεις δέν συνδέονται μέ συμβατική ὑποχρέωση δέν εἶναι ἀποφασιστικό. Ἡ νομική φύση τῶν ἐν λόγω διευκολύνσεων δέν ἐνδιαφέρει γιά τήν ἐφαρμογή τοῦ ἄρθρου 119, ὑπό τήν προϋπόθεση ὅτι οἱ διευκολύνσεις αὐτές παρέχονται λόγω τῆς ἐργασίας.

11 Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι τό γεγονός ὅτι ἕνας ἐργοδότης παρέχει, χωρίς νά ὑποχρεοῦται πρός τοῦτο συμβατικῶς, εἰδικές διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες στούς ἄρρενες πρώην ὑπαλλήλους του, οἱ ὁποῖοι ἔχουν συνταξιοδοτηθεῖ, συνιστᾶ κατά τήν ἔννοια τοῦ ἄρθρου 119 διάκριση εἰς βάρος τῶν θηλέων πρώην ὑπαλλήλων, στίς ὁποῖες δέν παρέχονται οἱ ἴδιες διευκολύνσεις.

12 Ἐν ὄψει τῆς δοθείσης στό ἄρθρο 119 τῆς συνθήκης ΕΟΚ ἑρμηνείας, ἡ ὁποία μόνη ἀρκεῖ ὡς ἀπάντηση στό ἐρώτημα πού ὑπέβαλε ὁ ἐθνικός δικαστής, παρέλκει ἡ ἐξέταση τῶν στοιχείων 6 καί γ τοῦ πρώτου ἐρωτήματος, μέ τά ὁποῖα τίθεται τό ἴδιο ἐρώτημα σέ σχέση μέ τό ἄρθρο 1 τῆς ὁδηγίας 75/117 καί τό ἄρθρο 1 τῆς ὁδηγίας 76/207.

Ἐπί τοῦ δευτέρου ἐρωτήματος

13 Δεδομένου ὅτι στό ἐρώτημα 1 (α) ἐδόθη καταφατική ἀπάντηση, τίθεται τό πρόβλημα τῆς ἀπ' εὐθείας ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθρου 119 στά Κράτη μέλη καί τῶν δικαιωμάτων, τά ὁποῖα δύνανται νά ἐπικαλεσθοῦν οἱ πολίτες ἐνώπιον τῶν ἐθνικῶν δικαστηρίων, βάσει τῆς ἐν λόγω διατάξεως.

14 Στήν ἀπόφαση τῆς 31ης Μαρτίου 1981 (Jenkins, 96/80, Συλλογή 1981, σ. 926, σκέψη 17), τό Δικαστήριο ἔκρινε ὅτι τό ἄρθρο 119 τῆς συνθήκης ἐφαρμόζεται ἀπ' εὐθείας σέ ὅλες τίς μορφές διακρίσεως πού δύνανται νά διαπιστωθοῦν μέ τήν βοήθεια μόνο τῶν κριτηρίων τῆς ὁμοίας ἐργασίας καί τῆς ἰσότητος τῶν ἀμοιβῶν πού περιέχει ἡ διάταξη αὐτή, χωρίς γιά τήν ἐφαρμογή αὐτῶν τῶν κριτηρίων νά εἶναι ἀναγκαῖα κοινοτικά ἤ ἐθνικά μέτρα πού νά τά προσδιορίζουν εἰδικότερα.

15 Οἱ διατάξεις τοῦ ἄρθρου 119 τῆς συνθήκης ἐφαρμόζονται ἀπ' εὐθείας στήν περίπτωση κατά τήν ὁποία ὁ ἐθνικός δικαστής δύναται νά διαπιστώσει, χρησι-

μοποιώντας τά κριτήρια τῆς ὁμοίας ἐργασίας καί τῆς ἰσότητος τῶν ἀμοιβῶν, χωρίς τήν παρεμβολή κοινοτικῶν ἤ ἐθνικῶν μέτρων, ὅτι ἡ παροχή εἰδικῶν διευκολύνσεων στίς συγκοινωνίες μόνο στούς συνταξιοδοτηθέντες ἄρρενες ὑπαλλήλους ἐνέχει διάκριση στηριζομένη στήν διαφορά τοῦ φύλου.

Ἐπί τῶν δικαστικῶν ἐξόδων

16 Τά ἔξοδα στά ὁποῖα ὑπεβλήθησαν ἡ Ἐπιτροπή τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων καί ἡ κυβέρνηση τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου τῆς Μεγάλης Βρετανίας καί τῆς Βορείου Ἰρλανδίας, οἱ ὁποῖες κατέθεσαν παρατηρήσεις στό Δικαστήριο, δέν ἀποδίδονται. Δεδομένου ὅτι ἡ παροῦσα διαδικασία ἔχει ὡς πρός τούς διαδίκους τῆς κυρίας δίκης τόν χαρακτήρα παρεμπίπτοντος, πού ἀνέκυψε ἐνώπιον τοῦ ἐθνικοῦ δικαστηρίου, σ' αὐτό ἐναπόκειται νά ἀποφασίσει γιά τά δικαστικά ἔξοδα.

Διά ταῦτα

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

ἀποφαίνεται:

1) Τό γεγονός ὅτι ἕνας ἐργοδότης παρέχει, χωρίς νά ὑποχρεοῦται πρός τοῦτο συμβατικῶς, εἰδικές διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες στούς ἄρρενες πρώην ὑπαλλήλους του, οἱ ὁποῖοι ἔχουν συνταξιοδοτηθεῖ, συνιστᾶ κατά τήν ἔννοια τοῦ ἄρθρου 119 διάκριση εἰς βάρος τῶν θηλέων πρώην ὑπαλλήλων, στίς ὁποῖες δέν παρέχονται οἱ ἴδιες διευκολύνσεις.

2) Οἱ διατάξεις τοῦ ἄρθρου 119 τῆς συνθήκης ἐφαρμόζονται ἀπ' εὐθείας στήν περίπτωση κατά τήν ὁποία ὁ ἐθνικός δικαστής δύναται νά διαπιστώσει, χρησιμοποιώντας τά κριτήρια τῆς ὁμοίας ἐργασίας καί τῆς ἰσότητος τῶν ἀμοιβῶν χωρίς τήν παρεμβολή κοινοτικῶν ἤ ἐθνικῶν

μέτρων, ὅτι ἡ παροχή εἰδικῶν διευκολύνσεων στίς συγκοινωνίες μόνο στούς συνταξιοδοτηθέντες ἄρρενες ὑπαλλήλους ἐνέχει διάκριση στηριζομένη στήν διαφορά τοῦ φύλου.

Bosco Touffait Due Pescatore Mackenzie Stuart

O'Keeffe Koopmans Χλωρός Grévisse

Ἐδημοσιεύθη σέ δημοσία συνεδρίαση στό Λουξεμβοῦργο στίς 9 Φεβρουαρίου 1982.

Ὁ γραμματεύς

A. Van Houtte

Ὁ προεδρεύων

G. Bosco

πρόεδρος τοῦ πρώτου τμήματος

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΩΣ PIETER VERLOREN VAN THEMAAT ΠΟΥ ΑΝΕΠΤΥΧΘΗΣΑΝ ΣΤΙΣ 8 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1981 [1]

Κύριε πρόεδρε,
κύριοι δικαστές,

Στήν ἀφετηρία τῆς ὑπό κρίση ὑποθέσεως 12/81 εὑρίσκεται ἡ εὔλογη ἐπιθυμία τῆς Garland νά ἐξακολουθεῖ νά ἀπολαύει, μετά τήν συνταξιοδότησή της, τῶν διευκολύνσεων στίς συγκοινωνίες πού παρέχονται στούς συνταξιούχους ἄρρενες ὑπαλλήλους τοῦ ἐργοδότου της, τῆς British Rail Engineering Limited. Τῶν διευκολύνσεων αὐτῶν ἀπολαύουν ἐπίσης ἡ σύζυγος καί τά συντηρούμενα τέκνα τῶν ἀνδρῶν συνταξιούχων ὑπαλλήλων. Ἀπό ἐπιστολή τῆς 4ης Δεκεμβρίου 1975, ἡ ὁποία ἐστάλη ἀπό τήν British Railways Board στά ἐργατικά συνδικάτα καί ἡ ὁποία περιέχεται στήν δικογραφία, προκύπτει ὅτι, ἀπό τό 1976, στίς γυναῖκες ὑπαλλήλους ἐπεφυλάσσετο, ὡς πρός τήν παροχή τῶν ἐν λόγω διευκολύνσεων, ἡ ἴδια μεταχείριση ὅπως καί στούς ἄνδρες στήν διάρκεια τῆς ἐπαγγελματικῆς τους δραστηριότητος. Ἐν τούτοις, ἀπό τήν ἴδια ἐπιστολή προκύπτει ὅτι μετά τήν συνταξιοδότηση τῶν θηλέων ὑπαλλήλων ἔπαυε ἡ παροχή τῶν ἐν λόγω διευκολύνσεων στά μέλη τῶν οἰκογενειῶν τους. Ἡ διαφορά τῆς Garland μέ τόν ἐργοδότη της ἔφθασε στό House of Lords, τό ὁποῖο ὑπέβαλε στό Δικαστήριο τά ἀκόλουθα ἐρωτήματα:

1. Τό γεγονός ὅτι ἕνας ἐργοδότης παρέχει (χωρίς ἐν τούτοις νά ὑποχρεοῦται πρός τοῦτο συμβατικῶς) εἰδικές διευκολύνσεις στίς συγκοινωνίες, τῶν ὁποίων ἀπο-

1 — Μετάφραση ἀπό τά ὁλλανδικά.